

POLLACK MIHÁLY TERVEI A BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM KISCELLI MÚZEUMÁNAK ÉPÍTÉSZETI GYŰJTEMÉNYÉBEN

A 19. század elején Pest városa egyre inkább az ország kereskedelmi és ipari központjává vált. A város bővítésének, rendezésének kérdése mind sürgetőbb volt, így 1804-ben a nádor megbízta Hild János építész egy új városrész és a hozzá csatlakozó elővárosok megtervezésével. Az 1805-ben elkészült terv megvalósítása 1808-tól kezdődött el a Szépitő Bizottmány vezetésével, s ennek lett egyik alapító tagja az az építész, aki bár bécsi születésű volt és tanulóléveit is ott töltötte, mégis a klasszicista Pest legjelentősebb mesterévé vált.

Pollack 1798-ban érkezett a városba, ahol első munkája a Deák téri evangélikus templom Krausz János mestertől átvett építkezésének folytatása és befejezése volt. Pesten töltötte el életének csaknem hat évtizedét, s ezalatt az idő alatt köz- és magánépületek sorát tervezte és részben kivitelezte, a kor szokása szerint. Ezáltal a magyar klasszicizmus meghatározó építésze is lett, olyan épülettípusokat alakított ki, amelyek ebben a korszakban jöttek létre, váltak szükségessé. Ezek részben maradtak a régiek, mint a templomok és paloták, de újak is létrejöttek, mint például a többemeletes városi lakóházak. Pollack Mihály mindegyik típusban alkotott, az újfajta középületek terén születtek meg azonban legkiemelkedőbb művei. Ilyen volt a Német Színház és a Vigadó, a városi „szórakoztató központ”, vagy az Európában harmadikként kimondottan múzeumi gyűjtemény befogadása céljából emelt Nemzeti Múzeum, a nemzeti katonai tisztképzést szolgáló Ludóvícium, a vámépületek, vagy a Josephinum fiúárvaháza.

A Pollack Mihály által tervezett épületek túlnyomó része mindmáig áll, s legjelentősebb műemlékeink közé tartoznak. A legtöbb átalakítást, sérülést a pesti paloták és bérházak szenvedték el az idők során. Az épülettervek jelentős része közgyűjteményekben található: az Országos Levéltár, vagy Budapest Főváros Levéltára mellett egy csaknem félszáz darabos tervanyag a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumának Építészeti Gyűjteményében maradt fenn, s ezek jelentős részét még soha nem láthattuk kiállításon, nem jelentek meg rólok publikációk, ily módon még a szakma számára is újdonságot jelentenek. Közülük bizonyos a legkorábbi két templomterv. Pollack Mihály 1800-ban készítette el a besztercebányai (Banská Bystrica, Szlovákia) evangélikus templom tervét, amelynek kivitelezési munkáit valószínűleg egy helybéli mester végezte. E két templomterv talán a besztercebányai variánsa lehet.¹ Ezt látszik alátámasztani a félköríves ablak hasonló kiképzése, s az épületszerkezet rokonsága. A két terv egy fekvő és egy álló oltárképet alkalmazó változata ugyanannak a templombelsőnek, amely jól jellemzi Pollack munkamódszerét, figyelme a berendezés minden részletére kiterjed, s ez későbbi munkáinál is jól megfigyelhető, például a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermének tervén, ahol a falképek kompozíciója is jól kivehető.

---

1 Pollack Mihály (1773-1855): Templom keresztmetszete oltártervvel. 1800-as évek eleje papír, lavírozott tusrajz, 52 x 73,5 cm, lt.sz.: 29.929, Budapesti Történeti Múzeum
Pollack Mihály (1773-1855): Templom keresztmetszete oltártervvel. 1800-as évek eleje papír, tusrajz, 51,5 x 73 cm, lt.sz.: 29.932, Budapesti Történeti Múzeum

1808-ban megalakult a Szépészeti Bizottmány, amely a pesti építkezéseket anyagfelhasználás és esztétikai normák szerint vizsgálta. 1809-ben Pollack Mihály a Ferencváros felügyelője (comissarius) lett. Pollack pesti lakóházainak nagy részét ez idő alatt tervezte, s kivitelezője is volt épületeinek. 1809 és 1830 között 108 pesti lakóház tervezése és kivitelezése köthető nevéhez a Szépészeti Bizottmány adatai, illetve a ránk maradt tervek alapján. A legkorábbiak közé tartozik az 1815-ben épült Kolb-ház (a mai Károly körúton²), Pap János pékmester háza (Sas utca-Arany János utca sarok), Szalay János sarokháza az egykori Duna-soron (Akadémia utca-Széchenyi utca sarok), Kováts Mojzes (Veres Pélné u. 2.) háza. 1812-ben tervezte az első háromszintes bérházat (a mai Roosevelttéren). Ezeknek az épületeknek sajnos ma már egyike sem áll, de a mai Apáczai Csere János utcában épült Kardetter Tamás számára emelt bérház maig meglévő példája a mester korai pesti lakóházterveinek. A Király utcában áll, átépítve ugyan, Gömör Károly gyógyszerész egyemeletes háza, amely a XIX. század első patikaépítkezései közé tartozott, s berendezését a házzal együtt tervezte Pollack. Nem messze ettől, ugyanebben az utcában, s ugyancsak későbbi átépítést elszenvedve áll Prandtner József ötvös mester kétemeletes lakóháza.

1816-ban a Neumayer testvérek számára egy kettős bérpalota terve készült el (a mai Régiposta utcában).³ A kétemeletes, 11 tengelyes épület földszintje rusztikás, a homlokzat közepén négy korinthoszi oszlop által tartott, háromszögletű oromzatos erkély.

Pollack talán legismertebb pesti házát Horváth József számára tervezte (a mai Kossuth Lajos utcában)⁴, s ez – bár 1851-ben Wieser Ferenc nagymértékben átalakította – mindmáig látható, egyúttal történelmi emlékhely is, mint Landerer és Heckenast nyomdájának egykori épülete. Itt is rusztikás földszinti rész fölött középen erkély áll, a három szintet háromféle ablak sor díszíti. Az épület szintén tizenegy tengelyes. E paloták tervezése során alakult ki az az épülettípus, amely később Pollack legjelentősebb középületeinek motívumkincsét, formai jellegzetességeit – az épülettömb zártága, a homlokzatkiképzés egyenletessége, a részletek finomsága, a belső terek megformálása – szolgáltatta.

A Gellérthegy és a Várhegy között, a pesti révnél a XIV. századtól létezett hajóhid, amely többszöri sérülést követően 1686-ban Buda visszafoglalásakor teljesen elpusztult. 1797-ben, Albrecht főherceg budai látogatása alkalmával elrendelték egy újabb hajóhid ideiglenes felállítását, amit azután többé nem is szereltek le. Bár ez a hajóhid a Magyar Királyi Kamara felügyelete alatt állt, de megmaradt a két város kezelésében. Pesti hídfője a Nagy Hid utcánál (ma Deák Ferenc utca) volt. A hajóhidat télen lebontották és csak a tavaszi áradások után építették fel újra. Gyakran szorult javításra, utoljára 1832-ben, azonban 1849-ig állt. A hídon való átkelésért vámot kellett fizetni, s a hídfőnél álltak a hídvárházak. Néhány ábrázoláson – így Johann Clarot

2 VII. kerület Károly krt. 13. egykor Landstrasse (szám nélkül)

3 Pollack Mihály (1773-1855): Neumayer Miklós és József háza. 1815 papír, tusrajz, 34 x 49 cm, jelezve lent: Michael Pollack, Baumeister, lt.sz.: 14.062, Budapesti Történelmi

Múzeum

Neumayer-ház, V. kerület Régiposta u. 2. - Apáczai Csere J. u. 1., egykor Alte Postgasse (telekszám nincs)

4 Pollack Mihály (1773-1855). Horváth József háza. 1816 papír, színezett tusrajz, 32 x 47 cm, jelezve jobbra lent: Michael Pollack, Baumeister, 1816., lt.sz.: 14.064 Budapesti Történelmi Múzeum

Horváth-ház, V. kerület Kossuth Lajos utca 3.- Szép utca 1. egykor: A. 540

rajzán – felfedezhető a háttérben a hídvárház épülete, de valójában nem sokat tudunk az ott álló épületekről. A források szerint a várházak javítása volt Pollack feladata. Az elkészült terveken látható épületek azonban teljesen eltérnek a már meglévőktől, s tekintettel a hasonló célú épületegyüttes alaprajzára, elképzelhető, hogy egy nagyobb komplexum részlettervei voltak. 1821-ből származnak a rajzok, s Zádor Anna monográfiája éppen csak említést tesz a műjegyzékben róluk. Alaprajz és homlokzati kép együtt jelenik meg, s olyan szokatlan, könnyed és változatos részletmegoldású épületeket láthatunk, amelyek nemcsak a korszak egyéb emlékei között, de magának Pollacknak az életművében is egyedülállók. A leginkább a kisebb pavilonok, kerti lakok típusát idéző várházak részleteikben azonban nem mutatnak azokkal hasonlóságot – az ott szokásosnál jóval gazdagabban tagolt a homlokzatuk, a díszítő motívumok ötletes elhelyezése, elrendezése különlegessé, egyedivé teszi ezeket az épületeket.⁵

A Terézvárosi templom oltárainak 1824-1831 között készültek el a tervei. Egy közülük a Kiscelli Múzeum jelenlegi várostörténeti állandó kiállításán látható, de e főoltárterv mellett a mellékoltárokhoz is készített rajzokat Pollack.⁶A terézvárosi templom hosszan elhúzódó építkezése során Rudnay Sándor hercegprímás kánoni vizsgálatát követően rendelte el a templombelső gazdagabb díszítését. Pollack Mihály elsőként a Szent József mellékoltárra

-
- 5 Pollack Mihály (1773-1855): Hídvárház
papír, színezett tusrajz, 73 x 51,5 cm
Felirata balra lent: No.1., középen: Ansicht eines Mauthauses an der Pesther Brücke
lt.sz.: 29.945.1., Budapesti Történeti Múzeum

Pollack Mihály (1773-1855): Hídvárház
papír, színezett tusrajz, 51,5 x 73 cm
Felirata balra lent: No.2., középen: Ansicht eines Mauthauses an der Pesther Brücke
lt.sz.: 29.945.2., Budapesti Történeti Múzeum

Pollack Mihály (1773-1855): Hídvárház
papír, színezett tusrajz, 73 x 51,5 cm
Felirata balra lent: No.3., középen: Ansicht eines Mauthauses an der Pesther Brücke
lt.sz.: 29.945.3., Budapesti Történeti Múzeum

Pollack Mihály (1773-1855): Hídvárház
papír, színezett tusrajz, 73 x 51,5 cm
Felirata balra lent: No.6., középen: Ansicht eines Mauthauses an der Pesther Brücke
lt.sz.: 29.945.4., Budapesti Történeti Múzeum

Pollack Mihály (1773-1855): Vámépület-együttes alaprajza
papír, színezett tusrajz, 51,5 x 73 cm
Felirata balra lent: No. 7.
lt.sz.: 29.945.5. Budapesti Történeti Múzeum

- 6 Pollack Mihály (1773-1855): A terézvárosi templom Szent József oltára
papír, tusrajz, 73,5 x 52 cm
Jelezve jobbra lent: Michael Pollack
lt.sz.: 29.933. Budapesti Történeti Múzeum

Pollack Mihály (1773-1855): A terézvárosi templom főoltára
papír, tusrajz, 73,5 x 51,5 cm
Jelezve jobbra lent: Michael Pollack
lt.sz.: 29.930. Budapesti Történeti Múzeum

kapott megbízást Schreyer Ádám plébánostól. Kompozit oszlopokon nyugvó angyalokkal, virágfüzérékkel díszített képszeké felett háromszögletű oromzat koronázza az oltárépítményt. Az oltárasztal fölötti tabernákulum kerek mezőinek domborművei csak 1840-ben készültek el. Az oltártalapat ferde síkban záródó két oldalán imádkozó angyalok térdelnek.

A főoltárra ugyanebben az évben kapott Pollack megbízást, de csak 1828-ban fejezte be. Az oltárépítmény két oldalán két-két kannelurázott korinthuszi oszlop, mögöttük pedig két-két hasonló formájú falpillér között látható Schoefft József Szent Teréz elragadtatását ábrázoló festménye. Az építményt konzolos párkánnyal keretezett timpanon zárja. Az oltárasztal felett félköríves oszlopsorral keretezett tabernákulum áll, kétoldalt egy-egy angyallal. A keresztelőoltár a főoltárral egy időben készült egyszerű dór stílusú oszlopokkal keretezett építmény. Utolsóként, 1828-31 között a Szent István oltár keletkezett, a Szent József oltár párjaként, ahhoz hasonló felépítéssel, az angyalok helyén támaszkodó nőalakokkal, a Szeretet és Remény allegorikus figuráival.

Azonosítatlan tervekként szerepelt a kiállításon három olyan rajz, amelyek mindegyike sok hasonlóságot mutat a Vigadó terveivel, ugyanakkor számos eltérés is megfigyelhető, mint például a portikusz kiképzése, oszlopainak elosztása, a földszint megformálása, vagy a nyílások alakja. E tervek összhatásukban mégis leginkább a Vigadó épülettípusát idézik, talán azzal egy időben is keletkezettek.⁷

A régi Harmincadivatal rossz állapotú, többször javított épülete helyett feltehetőleg Széchenyi István javasolta egy új épület emelését a Duna parton, a Kirakodó piacon (a mai Roosevelt tér). Ez egyrészt a tér beépítésének fontos lépése lett volna, másrészt megkönnyítette volna a vízi úton történő szállítást és kereskedelmet. A hely kijelölésére bizottságot hoztak létre, amelynek Pollack Mihály is tagja volt. A Harmincadivatal helyét illetően Széchenyi és József nádor nem értettek egyet, felépítése városrendezési szempontból kiemelt fontosságú volt. Szóba jött helyszíneként a Színház tér (a mai Vörösmarty tér), de később már az Akadémia épületének mai helyén képzelték el. 1836-37 folyamán több terv is készült: egy kisebb, egyszintes és egy nagyobb, emeletes épületé. Zádor Anna Pollack monográfiájában rámutatott arra a szembeötlő stílári hasonlóságra, amely a francia forradalmi építészek – Étienne Louis Boullée (1728–1799) és Claude Nicholas Ledoux (1736–1806) – épületeivel összehasonlítva ezeken a terveken megmutatkozik. A kisebb épület főhomlokzatán hatoszlopos, timpanonnal koronázott portikusz vezet a főbejárathoz, kétoldalt pedig három-három tengelyes, az ablakokat egyenes szemöldökpárkány zárja. Az oldalhomlokzat sokkal súlyosabb benyomást kelt dór párkányzatával és falpillérekre támaszkodó félköríves nyílásokkal. Az egyemeletes változat hasonló főbejártát öt-öt tengelyes részek övezik, az ablakok keretezetlenek, s az alagsori ablakos a teljes épületen végigfut. Az oldalhomlokzat tagolása hasonló, három íves nyílású kapuval, fölöttük egyenes záródású hármablakokkal.⁸ A tervsorozat mindegyik lapja színezett tusrasz, s ismét Pollack

7 Pollack Mihály (1773-1855): Homlokzatterv
papír, színezett tusrasz, 39,5 x 59 cm, lt.sz.: 29.941, Budapesti Történeti Múzeum
Pollack Mihály (1773-1855): Homlokzatterv, távlati nézet
papír, színezett tusrasz, 35 x 54,5 cm, lt.sz.: 29.940, Budapesti Történeti Múzeum
Pollack Mihály (1773-1855): Homlokzatterv
papír, színezett tusrasz, 51 x 73 cm, lt.sz.: 29.942, Budapesti Történeti Múzeum

8 Pollack Mihály (1773-1855): Harmincadivatal, oldalhomlokzat
papír, színezett tusrasz, 51,5 x 73 cm
Felirata: K.K. Dreiszigt=Amt

teljességre törekvő munkamódszerét jellemzik: kivitelezésük jóval gondosabb és magasabb színvonalú, mint az általában a korszak építészeti terveire jellemző.

Az utolsó, viszonylag kevésbé ismert műtárgy a Kiscelli Múzeum építészeti gyűjteményéből Pollack főművéhez, a Nemzeti Múzeumhoz kapcsolódik, egy olyan gazdag tervanyaggal bemutatható épülethez, amelynek Johann Aminger szépiarajza egy soha meg nem valósult nézetét ábrázolja. Valójában Pollack eredeti elképzelését láthatjuk ezen a rajzon, azt a Nemzeti Múzeum épületet, amilyennek az építés elképzelte és amilyen lett volna, ha a pénzhiány és a bírálók akadékoskodása miatt nem kellett volna újabb és újabb kompromisszumok árán egy jóval szegényesebb, egyszerűbb épületet emelni. Ugyanakkor azt is mondhatjuk, hogy e rajz egyben valamiféle ideálképet nyújt, a klasszicizmus építészeti elveinek mintaszerű megfogalmazását.⁹

József nádor 1836-ban szólította fel Pollack Mihályt az építőanyagok megvásárlására. Pollack 1837-ben a nádor elé terjesztette terveit, amelyeket Pietro Nobile császári-királyi udvari építész tanácsos, a bécsi Akadémia igazgatója bírált el, némi módosítást kérvén. A nádor ekkor bízta meg hivatalosan Pollackot a tervezéssel, természetesen a Nobile által jelzett módosítások (a szolgálati lakások ne legyenek külön épületben, szélesebb lépcsősor és portikusz, ne legyen belső oszlopsor a kiállítási termekben, az olvasóterem és könyvtár ne legyen lépcsősorral elválasztva) figyelembe vételével. A Pollack által átdolgozott és újra benyújtott tervet a nádor ismét elküldte bírálatra. Még ebben az évben meg is kezdődtek az építési munkálatok. 1837

lt.sz.: 29.928.1, Budapesti Történeti Múzeum

Pollack Mihály (1773–1855): Harmincadhivatal, oldalhomlokzat
papír, tusrajz, 51,5 x 73 cm, lt.sz.: 29.928.2, Budapesti Történeti Múzeum

Pollack Mihály (1773–1855): Harmincadhivatal, oldalhomlokzat
papír, színezett tusrajz, 51 x 73 cm
Felírata: K.K. Dreiszigst=Amt
lt.sz.: 29.928.3, Budapesti Történeti Múzeum

Pollack Mihály (1773–1855): Harmincadhivatal, oldalhomlokzat
papír, színezett tusrajz, 51,5 x 73 cm
Felírata: K.K. Dreiszigst=Amt
lt.sz.: 29.928.4, Budapesti Történeti Múzeum

Pollack Mihály (1773–1855): Harmincadhivatal, főhomlokzat
papír, színezett tusrajz, 51,5 x 73 cm
lt.sz.: 29.937, Budapesti Történeti Múzeum

Pollack Mihály (1773–1855).Harmincadhivatal, főhomlokzat
papír, tusrajz, akvarell
51 x 73 cm, lt.sz.: 29.938, Budapesti Történeti Múzeum
Pollack Mihály (1773–1855): Harmincadhivatal, főhomlokzat
papír, tusrajz, akvarell, 51 x 73 cm
Felírata: K.K. Dreiszigst=Amt
lt.sz.: 29.939, Budapesti Történeti Múzeum

- 9 Johann Aminger (19. század közepe): A Magyar Nemzeti Múzeum. 1840
papír, szépiarajz, 61,3 x 96 cm
Jelezve jobbra lent: Joh. Aminger, 840
Középen: Neuerbauter Museum zu Pesth von Pollack 840
lt.sz.: 1472, Budapesti Történeti Múzeum

őszén Pollack jelentést tett a homlokzat tervén végrehajtott változtatásokról s a két udvar összekapcsolásáról. A jelentésre reagálva Nobile számos építészeti részlet – a portikusz, a szobrok elhelyezése, az oldalkapuk mérete, az ablakok arányai és keretezésük – megváltoztatását javasolta. József nádor messzemenően figyelembe véve Nobile észrevételeit, utasította Pollackot a változtatások végrehajtására. Így maradt el teljesen a homlokzat szobrászati díszítése, s ezáltal jóval egyszerűbbé vált az épület külseje, mint azt eredetileg tervezték. 1839-ben már az első emelet is elkészült. 1841-ben a timpanon orommezéjének szobrairól folytattak vitát. Pollack az orommező szobrászati tervével együtt jóvá akarta hagyatni a portikusz dekorációját is. A falfülkébe szobrokat és domborműveket tervezett; Apolló és Minerva, Aphrodité és Hephaisztosz, Thalia és Melpomené figuráival. A modelleket a nádor utasítására kiállították a múzeum termeiben a nagyközönség számára. A kivitelezés során az oszlopcsarnok római mintára készült el, a főbejárat a timpanon azonban az antik görög épületek példáját követte. A külső és belső vakolás 1842-ben befejeződött és a portikusz is készen állt. A díszterem és a rotunda ornamentális falképdekorációja és stukkódíszje is ekkor készült el. 1844-ben elkészült a külső lépcsőzet, s bár az építész javaslatot tett a kerítés munkálataira, azok el sem kezdődtek. A múzeum 1846 tavaszán nyílt meg a közönség számára, s azt már a korszak litográfiai és metszeti, az útikönyvek illusztrációi bizonyítják, milyen jelentős mértékben tért el külseje attól az építész eredeti elképzelését tükröző állapottól, amit Aminger rajza szerencsésen megőrzött számunkra.

Válogatott irodalom

Pollack Mihály életművének mindmáig legteljesebb feldolgozása Zádor Anna monográfiája.

ZÁDOR 1960

Zádor Anna: Pollack Mihály. 1770-1855. Budapest: Akadémiai Kiadó.

További összefoglaló művek:

RADOS 1975

Rados Jenő: Magyar építészettörténet. (Harmadik, bővített kiadás.) Budapest: Műszaki Könyvkiadó.

SISA – WIEBENSON, szerk. 1998

Magyarország építészetének története. Sisa József – Dora Wiebenson, szerk. Budapest: Vince Kiadó.

ZÁDOR 1993

Zádor Anna: Klasszicista Pest. A mi Budapestünk sorozat. Budapest: Fővárosi Önkormányzat.

Basics, Beatrix:

THE PLANS OF POLLACK MIHÁLY KEPT IN THE ARCHITECT COLLECTION OF THE KISCELLI MUSEUM OF THE HISTORICAL MUSEUM OF BUDAPEST

Pest gradually became the commercial and industrial center of the country at the beginning of the 19th century. Reorganizing and extending the city was very important, therefore the palatine asked Hild, János architect to plan a new quarter and the pertaining suburbs for it, in 1804. The plan was ready in 1805, the works started in 1808 under the supervision of the Embellishing Committee. One of the founding member of this committee was an architect who was born and had studied in Vienna, and became a significant figure of the Classicist Pest.

Pollack arrived to Pest in 1798. His first job was to continue and finish the construction of the Evangelic church in Deák square, which was started by Krausz, János master architect.

He spent almost six decades of his life in Pest, during that time he built numbers of private and public buildings. Therefore became a significant architect of the Hungarian Classicism. He created “regular”, already existing buildings like churches, palaces but also types of building which appeared first in this period, since they served new needs, like the multilevel living-houses. Although Pollack, Mihály created both ways, he became known by the new public buildings, like the National Theatre, Vigadó, city “amusement center”, the National Museum, which is the third building of Europe that was created for the purpose of holding museum collections; Ludoviceum, serving the national military officer training; customs buildings, or the Josephinum boy’s orphanage.

Most of the buildings he created still exist and are a part of our most important historic monuments. The apartment houses and palaces in Pest suffered the most damage and modification through time. Most of the plans of the buildings are held in public collections: National Archive, Capital Archive of Budapest, however almost 50 plans are held in the Architect Collection of the Kiscelli Museum of the Historical Museum of Budapest. Most of these were never before on display, or being published, therefore are still new to the public and the professionals. Especially the two early church-plans. Pollack, Mihály made the plans of the Evangelic Church in Besztercebánya (Banská Bystrica, Slovakia) in 1800. The construction work was probably done by a local master craftsman. These two church plans are possibly the variations of the church in Besztercebánya, as the similar formation of the semicircular window and the similarity of the building structure seems to prove it. The two plans are variations of the same church insides, one using a vertical, the other using a horizontal altar-piece. This leads us to a characteristic of Pollack’s works: always considering every detail of the furnishings. Just like in the ceremonial hall of the National Museum, where even the composition of the paintings on the wall is noticeable.

SARKADI KÁROLY II. KERÜLETI LÉGOLTALMI
HÁZTÖMBPARANCSNOK ÉS UTÓDA,
MÜLLER LÁSZLÓ HIVATALI NAPLÓJA
1944. JÚLIUS 24. – 1949. JÚLIUS 8.¹

Az iskolai vonalas füzetben vezetett napló két közhivatali funkció – a háborús évek alatti légoltalmi háztömbparancsnoki, illetve az 1945 márciusától létező háztömbmegbízotti tisztség – gyakorlásának az emléke. 1944. július 24-én, légoltalmi háztömbparancsnokká történt kinevezése napján *Sarkadi Károly* (1879–?)² nyugalmazott reálistiskolai igazgató, II. Eszter u. 12/b alatti háztulajdonos nyitotta meg és vezette 1944. október 12-ig, katonai szolgálatra történt bevonulásáig. Bevonulását követően a naplót a tisztséggel együtt *Müller László* (1875–1956)³ nyugalmazott állami gimnáziumi tanár⁴, II. Áldás u. 4. szám alatti háztulajdonos vette át, és vezette, mint a háztömb légoltalmi parancsnoka, 1944. október 15-től 1945. március 8-ig, a légoltalmi ház- és háztömbparancsnoki tisztségek polgármester általi megszüntetéséig⁵, majd ezt követően mint háztömbmegbízott, 1945. március 11-től 1949. július 8-ig, megválasztásától lemondásáig.⁶ Az egymást felváltó két tisztségre bízott területi egység körülhatárolása azonos maradt: a II. kerület rózsadombi részének a Bimbó út – Pajzs u. – Áldás u. – Szemlőhegy u. – Barsi u. által határolt része, az Eszter u. és az Ady Endre u. egy-egy szakaszát foglalva

---

1 A napló őrzési helye: Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban BFL), IX.261.

2 Sarkadi Károly születési évét az 1941. évi népszámlálás, valamint az 1945. évi budapesti népösszeírás felvételi ivéről ismerjük. (BFL, IV.1419.j. II. Eszter u. 12/b és IV.1419.n. II. Eszter u. 12/b.) Halálozási dátumára nincs adatunk. A 22/18. sz. háztömb légoltalmi parancsnokává történt kinevezéséről a II. kerületi előljáró 1944. július 24-én kelt határozata megtalálható a naplóval együtt levéltárba került iratok között (BFL, IX.261.).

3 Müller László születési évére vonatkozóan lásd: BFL, IV.1419.j. II. Áldás u. 4. és IV.1419.n. II. Áldás u. 4. Halálozási évét a naplófüzet belső borítóján más kéz írása – feltételezhető, hogy az iratokat a levéltárnak 1985-ben megvételre felajánló rokon – tüntette fel (lásd a forrás szövegét).

4 Müller László 1941-ben nyugalmazott állami gimnáziumi tanárként nevezte meg magát (BFL, IV.1419.j. II. Áldás u. 4.). 1945 márciusában azonban a népösszeírás ugyanezen kérdőpontjára a „nyugalmazott gimnáziumi tanár, középiskolai igazgató” választ adta (BFL, IV.1419.n. II. Áldás u. 4.). Müller László 1897-től 1933-ig, nyugdíjazásáig a VII. kerületi, utóbb Madách Imre Gimnázium matematika–fizika szakos rendes tanáraként állt alkalmazásban (lásd Müller László minősítési lapját, valamint az 1933. június 24-i tantestületi ülés jegyzőkönyvét. BFL, VIII.44.a.). Sem a Madách Gimnázium iratai között, sem a *Tiszti cím és névtár*-ban nincs nyoma igazgatói tevékenységének. Ugyanakkor légóparancsnoki és háztömbmegbízotti tevékenysége során jelentéseit, hivatalos leveleit több esetben is mint nyugalmazott gimnáziumi igazgató írta alá (így például már 1944. november 1-én is). 1944. augusztus 23-i bejegyzésében maga Sarkadi Károly is nyugalmazott középiskolai igazgatóként említi.

5 Lásd a napló 1945. március 8-ra vonatkozó bejegyzését.

6 Egészen pontosan 1949. március 10-ig. Az ezen időpont utáni utolsó bejegyzésével már csak háztömbmegbízotti tisztségéről való lemondását rögzítette.